

IQTISODIY RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISH MUAMMOLARI

Rahmatullayeva Feruza

Qo'qon universiteti andijon filiali "Iqtisodiyot va moliya" kafedrası v.v.b. dotsenti

Oyqiz Tursunova Rustambek qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 1-bosqich 25_10-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu bob iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish bilan bog'liq muammolarni tizimli tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi mavjud to'siqlar va ularning oqibatlarini o'rganadi. Unda resurs tanqisligi, ekologik tanazzul, texnologik cheklovlar va boshqaruvdagi kamchiliklar singari masalalar O'zbekiston kontekstiga bog'lab muhokama qilinadi. Tadqiqot iqtisodiy nazariya, ekologik barqarorlik va milliy siyosatdagi ilmiy dalillarga asoslanib, muammolarni hal qilish va resurslar samaradorligini oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqadi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy resurslar, Resurs samaradorligi, Barqaror rivojlanish, Ekologik tanazzul, Qishloq xo'jaligi, O'zbekiston, Resurs tanqisligi

Abstract. This chapter systematically analyzes the problems associated with the efficient use of economic resources, exploring existing barriers and their consequences in ensuring sustainable development. It discusses issues such as resource scarcity, environmental degradation, technological limitations, and management deficiencies within the context of Uzbekistan. Based on scientific evidence from economic theory, ecological sustainability, and national policy, the research develops specific recommendations for resolving these problems and enhancing resource efficiency.

Keywords: Economic resources, Resource efficiency, Sustainable development, Environmental degradation, Agriculture, Uzbekistan, Resource scarcity

Аннотация. Данная глава посвящена системному анализу проблем, связанных с эффективным использованием экономических ресурсов, изучая существующие препятствия и их последствия для обеспечения устойчивого развития. В ней обсуждаются такие вопросы, как дефицит ресурсов, деградация окружающей среды, технологические ограничения и недостатки в управлении,

привязанные к контексту Узбекистана. Основываясь на научных данных из экономической теории, экологической устойчивости и национальной политики, исследование разрабатывает конкретные рекомендации по решению проблем и повышению эффективности ресурсов.

Ключевые слова: Экономические ресурсы, Эффективность ресурсов, Устойчивое развитие, Деградация окружающей среды, Сельское хозяйство, Узбекистан, Дефицит ресурсов

Kirish

Iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish har qanday mamlakatning iqtisodiy o'sishi, ijtimoiy farovonligi va ekologik barqarorligining fundamental asosini tashkil etadi. Cheklangan resurslar sharoitida inson ehtiyojlarini qondirish iqtisodiy nazariyaning asosiy masalalaridan biridir [1]. Biroq, resurslarning doimiy o'sishi kuzatilayotgan talab bilan keskin farq qilishi va ulardan samarasiz foydalanish ekologik inqirozlar, iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy nizolarga olib kelishi mumkin.

Ushbu tadqiqot bobi iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish bilan bog'liq asosiy muammolarni chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan.

Adabiyotlar tahlili

Iqtisodiyot nazariyasi, yunoncha "oikonomia" (uy xo'jaligini boshqarish) so'zidan kelib chiqqan holda, cheklangan resurslardan cheksiz ehtiyojlarni qondirish uchun samarali foydalanishni o'rganuvchi ijtimoiy fan hisoblanadi [2]. Bu fan ishlab chiqarish, taqsimot va iste'mol jarayonlarini mikro, makro va global darajada tahlil qilib, iqtisodiy hodisalarning o'zaro bog'liqligi, dinamik rivojlanishi hamda tabiiy sharoitlar, texnologiya, ijtimoiy-siyosiy, psixologik, axloqiy va milliy-demokratik omillarning ta'sirini ko'rib chiqadi. Abstraksiya usuli orqali iqtisodiy qonunlar, tushunchalar va ta'riflar shakllantiriladi, bu esa resurslardan samarali foydalanishning nazariy asosini yaratadi.

Resurslar iqtisodiy rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi bo'lsa-da, ularning noto'g'ri boshqarilishi ekologik inqirozlar, iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy ziddiyatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, barqaror rivojlanish tamoyillarini qabul qilish, resurslarni tiklash texnologiyalaridan foydalanish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va ekologik ta'limni targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonning ekologik barqarorlikka intilishi uning davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Prezidentning 2017 yildagi murojaati Ekoharakat faoliyatini tanqidiy ko'rib chiqib, uning parlamentdagi guruhiga muhim vazifalarni belgilab bergan [3].

Metodologiya

Ushbu tadqiqot bobi fanlararo, analitik va deskriptiv yondashuvlarga asoslangan. Tadqiqotda mavjud akademik adabiyotlar, hukumat hisobotlari va ekspert xulosalari sintez qilingan. Ma'lumotlar to'plash jarayonida iqtisodiy nazariya, ekologiya, qishloq xo'jaligi va davlat boshqaruvi sohalariga oid asosiy manbalardan foydalanildi. Xususan, iqtisodiy resurslar, ulardan foydalanish samaradorligi, ekologik barqarorlik va O'zbekistondagi resurs muammolari bo'yicha ilmiy maqolalar, monografiyalar va rasmiy hujjatlar o'rganildi.

Tahlil va natijalar

Iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish muammolarini tahlil qilish, avvalo, resurslarning ta'rifini va ulardan foydalanish samaradorligini tushunishdan boshlanadi. Iqtisodiy nazariya resurslarni cheklangan va ularni optimal taqsimlash zaruriyatini ta'kidlaydi. Resurslardan samarasiz foydalanish esa ularning tugashiga, ekologik tanazzulga, iqlim o'zgarishiga (masalan, atmosferadagi CO₂ miqdorining oshishi natijasida global isish va muzliklarning erishi) olib keladi [4].

Resurslarning tugashi va ekologik tanazzul: resurslarning nazoratsiz iste'moli global miqyosda ularning kamayishiga sabab bo'lmoqda. O'zbekistonda bu muammo ayniqsa yaylovlar misolida yaqqol namoyon bo'ladi. Respublika yer fondining 47 foizini (21,1 million gektar) tashkil etuvchi yaylovlarining 50-70 foizi (11 million gektar) so'nggi 25-30 yil ichida degradatsiyaga uchragan [5]. Bu holat iqlim o'zgarishlari, qurg'oqchilikning kuchayishi, tuproq eroziyasi va chang bo'ronlari bilan yanada og'irlashib, 4 milliondan ortiq aholining turmush tarzi va sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [6].

Suv resurslari tanqisligi: Suv muammosi global miqyosda eng yirik tahdidlardan biri hisoblanadi. 2030 yilga borib suvga bo'lgan talab va taklif o'rtasida 40% farq yuzaga kelishi prognoz qilinmoqda [7]. O'zbekiston sharoitida qurg'oqchilik va suv resurslarining samarasiz boshqarilishi qishloq xo'jaligiga katta zarar yetkazib, ekologik vaziyatni yanada murakkablashtirmoqda.

Iqtisodiy resurslardan samarasiz foydalanishning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri keng qamrovli va salbiy xarakterga ega. Resurslarning tugashi va ekologik tanazzul uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni cheklaydi, yangi investitsiyalar jalb qilishni qiyinlashtiradi va aholining turmush sifatini pasaytiradi. Yaylovlar degradatsiyasi misolida, 4 milliondan ortiq aholining chorvachilikka bog'liqligi ularning tirikchiligi va sog'lig'iga to'g'ridan-to'g'ri salbiy ta'sir ko'rsatmoqda [8]. Suv tanqisligi esa qishloq xo'jaligida hosildorlikni kamaytirib, oziq-ovqat xavfsizligiga

tahdid soladi va mintaqaviy nizolarga sabab bo'lishi mumkin. Bu holatlar ijtimoiy beqarorlikka va iqtisodiy xarajatlarning oshishiga olib keladi.

Barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etish: Resurslardan foydalanishda ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muvozanatni ta'minlash, kelgusi avlodlar ehtiyojlarini hisobga olish shart. Bu, masalan, yashil iqtisodiyotga o'tish va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirishni o'z ichiga oladi.

Resurslarni tiklash texnologiyalaridan foydalanish va innovatsiyalarni rag'batlantirish: Degradatsiyaga uchragan hududlarni (masalan, yaylovlarni) tiklash texnologiyalarini qo'llash, ilm-fan va texnika yutuqlaridan oqilona foydalanish zarur. Bu sohada xalqaro tajriba va innovatsiyalarni joriy etish muhim.

Global ekologik muammolar, jumladan, iqlim o'zgarishi va suv tanqisligi birgalikdagi harakatlarni talab qiladi. Mintaqaviy va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda suv resurslarini boshqarish bo'yicha loyihalar amalga oshirish muhim.

Xulosa

Ushbu bob iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish muammolarining murakkab va ko'p qirrali ekanligini, ular iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy oqibatlariga ega ekanligini ko'rsatdi. Tahlil shuni ko'rsatdiki, resurslarning tugashi, ekologik tanazzul (xususan, yaylovlar degradatsiyasi va suv tanqisligi), texnologik cheklovlar va boshqaruvdagi kamchiliklar O'zbekiston sharoitida dolzarb muammolar hisoblanadi. Nazariy asoslar cheklangan resurslarni oqilona boshqarish zarurligini ta'kidlasa, empirik ma'lumotlar ushbu muammolarning mamlakat iqtisodiyoti va aholisi uchun real tahdid ekanligini tasdiqladi.

Samarasiz resurslardan foydalanish iqtisodiy o'sishni cheklab, ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi va atrof-muhitni ifloslantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tietenberg, Tom, va Lynne Lewis. Atrof-muhit va Tabiiy Resurslar Iqtisodiyoti. New York: Routledge, 2018.

2. Field, Barry C., and Martha K. Field. Tabiiy resurslar iqtisodiyoti: Kirish. Long Grove, IL: Waveland Press, 2017.

3. Daly, Herman E., and Joshua Farley. Ekologik Iqtisodiyot: Prinsiplar va Ilovalar. Washington, DC: Island Press, 2011.

4. Van der Ploeg, Frederick. "Tabiiy resurslar: la'natmi yoki ne'matmi?" Iqtisodiy Adabiyot Jurnali, vol. 49, no. 2, 2011, pp. 366-420.

5. Arrow, Kenneth, et al. "Biz juda ko'p iste'mol qilyapmizmi?" Iqtisodiy Istiqbollor Jurnali, j. 18, s. 3, 2004, b. 147-172.